

DOMINIK DZIEDZIC*
Zakład Filologii Szwedzkiej UJ

Idealism och kroppsligt begär i Viktor Rydbergs *Vapensmeden*

Idealizm i pożądanie cielesne w *Vapensmeden* Viktora Rydberga

Abstrakt

W artykule omówiony został wpływ idealizmu platońskiego oraz doktryny idealistycznej świętego Pawła na twórczość szwedzkiego postromantyka Viktora Rydberga (1828–1895), ze szczególnym uwzględnieniem jego ostatniej powieści pod tytułem *Vapensmeden* (Platnerz, 1891). Ponieważ wcześniejsze badania poświęcone związkowi twórczości Rydberga z filozofią idealistyczną kładły akcent na pozytywnie nacechowane, to jest związane ze sferą duchową/idealną, pojęcia dualizmu metafizycznego, w artykule zwrócono uwagę na sferę materialną wspomnianego dualizmu, pojęcia zmienne i niestabilne, przede wszystkim cielesność oraz pożądanie erotyczne. Pełniąc rolę czynnika destabilizującego, pożądanie seksualne stanowi zagrożenie dla idealistycznych aksjomatów dzieła. Aby pozostać jak najbliższej wartości porządku idealnego (odeseksualnionego), wprowadzona zostaje w obręb powieści hierarchia seksualna, na szczycie której umieszczona zostaje figura niewinnego dziecka (Gunnar), pozostająca poprzez swoją naturę poza sferą znaczeń seksualnych, oraz sublimacyjny model seksualności postaci dorosłych (Gudmund). Uprzywilejowanie dziecięcości w warstwie ideowej dzieła prowadzi do sytuacji, w której ciało dziecka nienaznaczone oznakami dojrzwania płciowego uczynione zostaje istotnym obiektem estetycznym – to na dziecku koncentruje się estetyczne/zmysłowe spojrzenie narratora oraz części bohaterów powieści. Jako bliska ideału przedstawiona zostaje także postać tytułowego platnerza, którego rozbudzona z racji wieku seksualność ma charakter wyłącznie sublimacyjny

* E-mail: domin.gol4@wp.pl. Jag vill främst rikta ett tack till fil. dr Krzysztof Bak som på kort tid har gett mig värdefulla råd i utformandet av mitt arbete. Ett stort tack framförs även till fil. mag. Kristin Larsson och Johan Hillblom som har korrekturläst texten. Alla eventuella brister i uppsatsen bär jag självfallet ensam ansvar för.

– zgodnie z regułą platońskiego erosa treści popędowe transponowane zostają w sferę wartości nieseksualnych, w tym wypadku w twórczość artystyczną o charakterze sakralnym. Sublimacyjna twórczość zachowuje jednocześnie wyraźny komponent cielesny zarówno na poziomie inspiracji (obserwacja kąpiących się nago chłopców), jak i realizacji (obraz przedstawiający figurę świętego Franciszka jako młodzieńca zdzierającego z siebie szaty). Kontekstem legitymizującym obecność pożądania seksualnego w pozostałych przypadkach są reguły dyskursu miłosnego (poziom emotywny) oraz instytucja monogamicznego małżeństwa (poziom instytucjonalny). Analiza powieści pokazuje, że to nie ciało jako element świata empirycznego, ale pożądanie seksualne stanowi czynnik zagrażający światopoglądowi idealistycznemu w *Vapensmeden*, wpływając tym samym na warstwę etyczną oraz estetyczną dzieła. Interpretacja *Vapensmeden* bazuje na podstawowych dla tradycji idealistycznej tekstach, ich interpretacji autorstwa Rydberga oraz ze względu na główny przedmiot badań na wybranych założeniach teorii *queer* oraz *gender*.

Słowa kluczowe: idealizm, ciało, seksualność, pożądanie, dziecko

Nyckelord: idealism, kropp, sexualitet, begär, barn

Rydberg och idealismen

Viktor Rydberg (1828–1895) är en av Sveriges viktigaste 1800-talsförfattare. Han levde och verkade under den period som i litteraturhistorien betraktas som ett tomrum mellan 1800-talets största litterära epoker och strömningar: romantiken, 1830-talets realism och det moderna genombrottet. Uppfattad som en länk mellan romantiken och den tidiga realismen repriserar Rydbergs litterära produktion vissa drag av det förra och anteciperar det senares. I litteraturhistoriska översikter framställs han som en särling, den enda författaren från sin generation som uppnådde en betydande litterär karriär och under en tid även var en centralfigur i Sveriges litterära kanon.¹ I sin produktion var Rydberg verksam på ett mångfaldigt sätt. Han var författare, religionsfilosof, översättare och kulturhistoriker. Bland Rydbergs största inspirationskällor kan nämnas nordisk mytologi, medeltidens mystik men främst kristendomens historia samt antikens kultur.

Den antika traditionen utgjorde antingen för Rydberg föremål för en vetenskaplig analys eller gav stoff till skönlitterär produktion. Både Rydbergs prosa och hans lyrik vimlar av historiska och mytologiska gestalter från den antika världen såsom Antinous, Ganymedes, Narkissos, Apollo, Psyke etc. Rydbergs

¹ Jfr Andreas Hedberg, *En strid för det som borde vara. Viktor Rydberg som moderniseringskritiker 1891–1895*, Uppsala 2012. I kapitlet ”Rydbergbildens förvandlingar. Spridning och presentationer av Viktor Rydbergs författarskap 1896–2003” granskar Hedberg bl.a. det utrymme och värdering som Rydberg får i litteraturhistoriska översikt från år 1916 till 1988.

förkärlek till antiken var så stark och uppenbar att han i litteraturhistorien fick namnet ”den nordiska hellenen”.² En av de frågor som särskilt låg Rydberg varmt om hjärtat var relationen mellan kristendomen och antiken. Övergången från den antika kulturen till den kristna uppfattade Rydberg, i enlighet med sin liberala livsåskådning, som en effekt av världens linjära utveckling. Kristendomen utgjorde för Rydberg ett slags historisk förlängning av antikens ande men förekommande i en tidsenligare form. Enligt litteraturvetaren Albert Nilsson stod alltid för Rydberg ”den äkta kristendomen i full samklang med det bästa i den hellenistiska anden. Rydberg drömde som så många andra om ett tredje rike, där antik och kristendom harmoniskt genomträngt varandra”.³ Även enligt Birthe Sjöberg förenas i Rydbergs uppfattning ”det bästa inom kristendomen” med ”det bästa inom den antika filosofin”.⁴ I sitt författarskap tog Rydberg vissa drag från den ena och blandade dem med den andras. Förbindelsen mellan den antika kulturen och kristendomen beskriver Rydberg i en skönlitterär form i *Den siste athenaren* (1859). Som en länk mellan antikens och kristendomens världar lanserade Rydberg den romerska poeten Vergilius som, enligt de kristna kyrkofäderna, förkunnade i sin fjärde eklog Jesu ankomst. Vergilius var en viktig gestalt i Rydbergs *Romerska sägner om apostlarne Paulus och Petrus* (1874) men även i hans andra prosaverk som *Vapensmeden* (1891), *Singoalla* (1858) eller *Fribytarens på Östersjön* (1857).

Förbindelsen mellan kristendomen och antiken utgjorde ett föremål för Rydbergs egna vetenskapliga undersökningar bland annat i hans avhandling ”Om människans föruttoliv”, där han utlade den nytestamentliga läran om människans preexistens.⁵ Det huvudsakliga fokuset i avhandlingen läggs på Paulus troslära; hur den förhåller sig till den hellenistiska och judisk-alexandrinska teosofins förutsättningar och då främst till Filons och Platons filosofi. I ”Om människans föruttoliv” bevisar Rydberg till vilken stor grad den paulinska teologin fullföljer den religiösa platonismen⁶ samtidigt som den konkretiserar dess abstrakta idealtänkande i form av den i köttet komna universal människan.⁷

² Jfr Greger Eman, ”Gossen Snövit. Passioner och förpliktelser hos Viktor Rydberg”, i: *Lambda Nordica*, 2/30 (1999), s. 6.

³ Albert Nilsson, *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, Lund 1916, s. 485.

⁴ Birthe Sjöberg, ”De starka kvinnorna i Viktor Rydbergs romaner”, i: *Veritas. Viktor Rydberg-sällskapets tidning*, 23 (2007), s. 19–30.

⁵ Viktor Rydberg, ”Om människans föruttoliv”, i: förf:s *Skrifter*, 13:e uppl., Stockholm 1925, s. 319ff.

⁶ Det som Rydberg kallar den religiösa platonismen utgör för honom en sammansmältning av idealistiskt präglade tänkande från österlandets och västerlandets teosofer som cirka århundradet före Kristus fram till antikens undergång smältes ihop med varandra men uppstod av människans religiösa behov av det transcendenta. Rydberg nämner i det här sammanhanget nypytagoréerna, de yngre platonikerna, nyplatonikerna, och de judisk-grekiska filosoferna vars filosofier präglas av idealistiskt tänkande. Jfr Rydberg, ”Om människans föruttoliv”, s. 360–366.

⁷ Viktor Rydberg, ”Bibelns lära om Kristus”, i: förf:s *Skrifter* (1925), s. 195.

Rydberg sympatiserar dessutom tydligt med Paulus åskådning, vilket Nilsson kommenterar följande: ”Både i skriften Om människans förut tillvaro och i de filosofiska föreläsningarna redogör han för den paulinska preexistensläran, till vilken han själv anslutit sig. Efter allt att döma lägger han in i Paulus’ åskådning väl mycket av sin egen, som är märkbart påverkad av boströmianismen”.⁸ Rydbergs egen idealism kan därför legitimt uppfattas som en form av kristen platonism främst påverkad av Paulus och Borgströms⁹ filosofi.

Rydbergs talrika uttalanden vittnar om honom som en idealistisk tänkare. Hans inledningsord till föreläsningar i *Filosofiska föreläsningar öfver antropologi och moralfilosofi* innehåller de allra flesta drag som är karakteristiska för hans idealism:

Människan lefver och har sin varelse samtidigt i tvenne världar, hvilkas motsats till hvarandra är en gåta, ägnad att djupt uppröra henne och egga henne till eftersinnande och forskning. Dessa båda världar äro: den ena *verklighetens värld*, sådan hon utbreder sig för oss i tid och rum; den andra *idealens värld*, sådan vi förefinna henne inom oss. Den ena är världen, sådan hon är för våra yttre sinnen; den andra är världen sådan hon *bör* vara, då vi uppskatta och värdera henne efter de mått, som förefinnas inom oss i det godas idé och det skönas. [...] Den ena af dessa världar är väfd af orubbliga, blindt verkande naturlagar, som te sig i en oafslätlig följd af orsaker och verkningar; i den världen råder den hårdaste naturnödvändighet. Den andra världen är väfd af mönsterbilder för tingens former, i enlighet med hvilka vi bedöma dem som sköna eller icke-sköna, samt af mönsterbilder för våraviljetrytningar och gärningar, efter hvilka vi bedöma dem som goda och onda. I den ena världen sker allt som det *måste* ske; i den andra skulle intet ske utan att man kunde säga: det *bör* ske. I den ena världen råder, som nämnt, *naturnödvändigheten* – så synes det åtminstone. I den andra världen råder *viljefrihet* – så fordra vi åtminstone. I den ena är människan medborgare, såsom innevånare på en planet, som är en del af det fysiska universum och underkastad dess lagar. I den andra är människan medborgare såsom moment i ett öfversinnligt system af väsen, som äro ideér i Gud.¹⁰

Rydbergs idealism och dess inverkan på författarens litterära produktion har granskats av den ovan citerade Albert Nilssons i hans monografi *Svensk romantik. Den platoniska strömningen*. Forskaren uppfattar romantiken som ”den sista stora Platon-renässansen”¹¹ och i sitt arbete påvisar han hur idealistiskt tänkande (den platoniska idealismen, nyplatonismen samt platoniskt färgade idéer i filosofin av Bruno, Shaftesbury och Schelling) påverkade Sveriges författare under 1800-talet. Det sista kapitlet ägnas åt Rydberg, vars idealism, på grund av Rydbergs liberala tro på det mänskliga framåtskridande och hans uppfattning av his-

⁸ Nilsson, s. 506ff.

⁹ Eftersom uppsatsens fokus främst läggs på kroppens och sexualitetens roll i Rydbergs idealism utelämnas Boströms inflytande på Rydbergs författarskap. I Boströms filosofiska system får kroppen en betydligt mindre roll än i Paulus tänkande.

¹⁰ Viktor Rydberg, *Filosofiska föreläsningar*, IV, Stockholm 1900ff, s. 1–2.

¹¹ Nilsson, s. 1.

toria såsom en linjär utvecklingsprocess, Nilsson kallar för platonsk liberalism.¹² I sin studie uppmärksammar Nilsson likväl främst en enda sida av den tvåfaldiga världen som Rydbergs idealism animerar: uppdelningen mellan två världar (den ideala verkligheten samt sinnevärlden) som är karakteristiskt för varje form av idealistiskt tänkande. På den ideala verklighetens sida placeras andliga och fullkomliga instanser; idéerna som uppfattas som oföränderliga och sanna, och på sinnevärldens, där de enskilda fysiska företeelserna finns, idéernas förgångliga bilder som är stadda i ständig växling.¹³ Nilsson lägger märke i huvudsak till den ideala verkligheten, där allmänbegreppen hör hemma. Han uppvisar bl.a. hur Rydberg uppfattade begreppet samvete, hans sätt att förstå liberalism, vad han förstod med orientalisk (dualism) och hellenistisk-västerländsk (monism) åskådning och hur det senare i Rydbergs författarskap vinner mot det förra. Nilsson undersöker det abstrakta och det ideala medan sinnevärlden betraktas i mycket begränsad utsträckning. Syftet med denna uppsats är att omvända betoningarna och lägga märke till den faktor som utmärker och samtidigt bestämmer individens timliga existens det vill säga människans sinnliga beskaffenhet, som uttrycker sig i och genom kroppen, genom människans kroppsliga (sinnliga) förankring. Av denna anledning kan uppsatsen uppfattas som en komplettering av Nilssons undersökningsresultat. I uppsatsen uppmärksammas i synnerhet en aspekt av det sinnliga livet, det vill säga sexuellt begär, den sexuella kroppen som begär och begärs. Detta därför att det är just den sexuella kroppen men inte människans kropp i sin helhet som i *Vapensmeden* utgör en för idealismen destruktiv faktor.

I den västerländska traditionen diskuteras människans kroppsliga beskaffenhet med hänvisning till en uppdelning mellan begreppen kropp och lekamen.¹⁴ Medan *kroppen* (på tyska der Körper) främst används som en biologisk term som hänvisar till den materiella skepnaden av naturens levande väsen, utgör *lekamen* (på tyska das Leib) en antropologisk term som diskuteras främst inom teologi och filosofi tillsammans med begrepp som identitet, medvetenhet, subjektivitet etc.¹⁵ Medan kroppen låter sig objektiviseras, innebär lekamen en subjektiv princip som inte kan reduceras till någon objektiv funktion av materien.¹⁶ Skillnaden mellan kroppen och lekamen förklarar Tilman Borsche på följande sätt: Beträffande lekamen "geht es jedoch nicht so sehr um den menschlichen K[örper] als solchen, der vielmehr Gegenstand der Medizin als eines Teils der Naturlehre ist, wie um sein Verhältniss zu Seele und Geist, durch welches der

¹² Ibid., s. 469.

¹³ Jfr Jeremy Dunham, Iain Hamilton Grant & Sean Watson, *Idealism. The History of a Philosophy*, Montreal 2011, s. 20.

¹⁴ Jfr Tilman Borsche, "Leib, Körper", i: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, red. Joachim Ritter & Karlfried Gründer, V, Stuttgart 1980, s. 173–178.

¹⁵ Jfr Gerd Haefner, "Leib, Leiblichkeit. I. Philosophisch", i: *Lexikon für Theologie und Kirche*, red. Walter Kasper m.fl., VI, Freiburg 1997, s. 763–764.

¹⁶ Borsche, s. 175.

L[eib] sich spezifisch von anderen K[örpern] unterscheidet”.¹⁷ Skillnaden mellan kroppen och lekamen är därmed lika med skillnaden mellan den blottade kroppen och den självfulla människan med dess mentala förmågor, vilka skiljer henne från andra levande varelser, vars uppfattningsförmåga styrs främst av sinnen. Det sinnliga sätts emot det osinnliga särskilt skarpt i filosofen Hermann Schmitz uppfattning av lekamen, vilken han uppfattar som någonting ”was jemand in der Gegend (nicht immer in den Grenzen) seines Körpers von sich selbst, als zu sich selbst gehörig, spüren kann, ohne sich der fünf Sinne, namentlich des Sehens und Tastens, und des aus deren Erfahrung gewonnenen perzeptiven Körperschemas (der habituellen Vorstellung vom eigenen Körper) zu bedienen”.¹⁸ I uppsatsens följande stycken används och förstås ordet kropp som en människokropp i ett helhetsperspektiv (kropp-själ-problemet), vilket motsvarar ordet lekamens betydelse. Detta i enlighet med språknorm i dagens svenska där ordet lekamen uppfattas som gammaldags. Båda begrepp används däremot som synonym i teologiska sammanhang.¹⁹ I det senare läggs huvudfokus främst på hur den sinnliga kroppen betraktas inom idealistisk filosofi, främst hos Platon och Paulus, vars inflytande på Rydbergs egen idealistiska åskådning var av så stor betydelse.

Idealismen präglas av en ambivalens mot sinnligheten. Eftersom idéerna existerade någon gång oberoende av kroppen i en översinnlig värld, byggs strävandet efter det ideala på att tillbakatränga eller åtminstone reducera sinnligheten, vars medium och källa utgörs av människokroppen.²⁰ Både i Platons *Gästabudet* och i hans *Faidros*, de fundamentala texterna för den idealistiska filosofin, framställs kroppen som något underordnat och berövat större aktning i jämförelse med den hyllade rörelsen mot de högsta idéerna: den eviga sanningen, godheten och skönheten. Förutsättningen för den ideala kunskapen i Platons kunskapsteori betyder dessutom en översinnlig kännedom om verkligheten, vilket betyder att individen måste befria sig från den materiella kroppen för att få tillgång till det ideala.²¹ Michel Foucault betonar att förhållandet till det ideala bygger i den platonska traditionen på kroppens tydliga undervärderande och en asketisk sexualitet.²² Som följer av Foucaults resonemang präglas platonismens förhållande till kroppen av stor ambivalens. Den skönhet som uttrycks i älsklingsobjektets kropp kan visserligen vara förmedlare mellan sinnevärlden och idévärlden, men lika väl kan den avleda människans uppmärksamhet från det högsta målet och leda henne på avvägar.²³ I *Gästabudet* presenteras reglerna för människans utveckling upp mot det ideala: först kommer beundran för det sköna i sinnevärld-

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Hermann Schmitz, *Kurze Einführung in die Neue Phänomenologie*, München 2009, s. 35.

¹⁹ Tage Bentzer, *Teologisk handbok. Litet lexikon till teologins historia*, Lund 1979, s. 147.

²⁰ Jfr Borsche, s. 174.

²¹ fr Władysław Witwickis kommentar till Platon, *Fajdros*, Kęty 2002, s. 54–55.

²² fr Michel Foucault, *Historia seksualności*, II, 2:a uppl., Gdańsk 2010, s. 263–275.

²³ Ibid.

den, därefter beundran för den själsliga skönheten, för att slutligen höja sig till den intelligibla, som gör det möjligt att bli ett med det ursköna.²⁴ Som entydigt negativt beskrivs däremot sexuellt begär med sin förankring i den beundrade kroppens skönhet. I *Faidros* t. ex. så beskrivs människan med hjälp av metaforen av ett tvåspann med kusk, där kusken står för förnuftet, återhållsamhet motsvaras av en vacker och lydig häst, och sexuellt begär den andra hästen, den som är ful och bångstyrig. Den första strävar efter den översinnliga skönhetssiden: ”Nu är alldeles nära honom [pojken], nu betraktar de den tillbeddes anlete och ser hur det strålar. Inför den synen leds körsvannens minne bort det sköna natur, han ser skönheten på nytt, ser hur den står tillsammans med besinningen på sin heliga sockel”.²⁵ Den andra hästens strävan är kroppsliga njutningar: ”Den andra bryr sig inte längre om körsvannens stötar med udden eller hans piska och tar ett våldsamt språng, ställer till alla tänkbara besvär för parkamraten och kusken, försöker tvinga dem att gå fram till pojken och påminna honom om Afrodites njutningar”.²⁶ Båda principerna beskrivs som etiska motsättningar: ”Av hästarna sade vi att den ena var god, den andra inte”.²⁷ Den återhållsamhet, som den lydiga hästen symboliserar, kallas i dialogen för ”den bättre delen av intellektet”.²⁸

Förhållandet mellan det sinnliga och det ideala ställs i skarp kontrast även hos Paulus, den tänkare som Rydberg ägnade mycket plats i sina studier. Kampen mellan det andliga och det sinnliga förekommer i Paulus brev. Aposteln skriver bland annat: ”Köttets sinnelag betyder död, men andens liv och frid. Köttets sinnelag innebär ju fiendskap med Gud; det underordnar sig inte Guds lag och kan inte heller göra det” (Rom. 8:6ff).²⁹ Av ett annat ställe framgår det dock att det inte är kroppen i sig, utan de lustar och begär som bor i kroppen, som belägger kroppen med skam: ”I mitt inre bejakar jag ju Guds lag. Men jag ser en annan lag i mina lemmar; den ligger i strid med lagen i mitt förnuft och gör mig till fånge hos syndens lag i mina lemmar. Jag arma människa, vem skall befria mig från denna dödens kropp?” (Rom. 7:22ff). I sin kommentar till Paulus syn på människonaturen poängterar även Rydberg att det inte är kroppen i sig utan alliansen mellan kroppen och begär som för Paulus är något syndigt och skamligt. I ”Om människan förut tillvaro” skriver Rydberg följande:

²⁴ Jfr Platon, ”Gästabudet”, i: *Sokrates försvarstal, Kriton, Euthyfron, Laches, Den mindre Hippias, Gästabudet, Faidon, Gorgias*, i: förf:s Skrifter, I, Stockholm 2000, s. 193–195.

²⁵ Jfr Platon, ”Faidros”, i: *Menon, Protagoras, Lysis, Charmides, Ion, Menexenos, Euthydemos, Faidros, Kratylus*, i: förf:s Skrifter, II, Stockholm 2001, s. 342.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid., s. 345.

²⁹ Uppsatsens bibelreferenser åsyftar *Bibeln. Bibelkommissionens översättning*, Örebro 1999.

Såsom ovanför redan blivit framhållet, lärer nya testamentet, att människan i sinnevärlden är en förening av tre faktorer: *ande* (pneuma), själ (*psyke*) och kropp (*soma*), och denna förening kallas hennes fullständiga personlighet. [...] Mellan *anden* och *själen* göres hos Paulus en bestämd åtskillnad (1 Kor. 2: 14 ff.; 15: 44, 49 m.fl.) Anden är den översinnliga förnuftiga principen, i vilken gudsbäletets anlag äro nedlagda: själen är den sinnliga principen, begärens och drifternas källa. Själ och kropp tillsammans kallas *köttet* (*sarx*), och sålunda är den i nya testamentet vanligast förekommande tvådelningen *ande* och *kött* (t. ex. 1 Kor. 7:34; 2 Kor. 7:1) till saken detsamma som tredelningen *ande*, *själ* och *kropp*.³⁰

Som redan antytts ska det i uppsatsens senare delar granskas hur den idealistiska synen på kroppen och sexuellt begär återspeglas i Rydbergs författarskap. Frågan ska exemplifieras genom analysen av Rydbergs sista roman *Vapensmeden*. Det allmänna mönstret och förhållningssättet till kropp och sexualitet som förekommer i romanen är dock gällande även när det kommer till Rydbergs andra romaner. *Vapensmeden* uppfattar jag dessutom som den av Rydbergs romaner som tydligast förkroppsligar hans idealism. Liksom i Rydbergs andra romaner är även frågor som det sköna och eros av stor betydelse för handlingen i *Vapensmeden*. I den diskuteras dock ytterligare återerinringen och preexistensen – den platoniska idealismens grundstenar. Romanen ska belysas genom att referera till olika grundprinciper för idealismen, vilken såsom en filosofisk tradition tar sitt ursprung i den antika världen. I forskningen om antikens filosofi betonas att de antika grekerna gjorde homosexuellt etos till en grundsten i sina metafysiska och filosofiska doktriner.³¹ Uppdelningen mellan den goda kärleken till själen och den mindre värderade till kroppen diskuterades främst med hänvisning till pederastiska relationer (erastes-eromenos-relation) som byggdes på åldersskillnaden mellan relationens manliga parter. Spår av denna tradition kan även hittas i Rydbergs produktion. Eftersom fokuset i uppsatsen främst läggs på kropp och sexualitet ska *Vapensmeden* ytterligare belysas genom hänvisning till olika tankekomplex inom queerteorin, som inom litteraturvetenskap mest systematiskt har sysslat med sexualitetens nyanserade former.

Förkunnandet av ideal

Idealismen påverkar strukturen i *Vapensmeden* i den mån att den definierar ett etiskt ideal, runtom vilket romanens andra betydelser kondenserar sig, inklusive protagonisternas konstruktion och handlingens utveckling. Den bestämmer romanens såväl etiska som estetiska frågor. Den fastställer samtidigt gränsen

³⁰ Rydberg, "Om människans föruttillvaro", s. 389ff.

³¹ Jfr Kenneth James Dover, *Greek Homosexuality*, London 1978, s. 31ff.

för den accepterade sexualiteten. Huvudförutsättningar för idealismen i *Vapensmeden* framställs tydligast i en sång som harpolekaren Svante diktade för sin väns dotter Margit under deras samtal vid bryggan. Sången innehåller, framställda i en kondenserad form, alla karakteristiska drag för den Rydbergianska idealism som formulerades i det ovan citerade stycket från hans antropologiska föreläsningar. Symboliskt framställda i dikten överförs de senare till romanens konkretare språk:

Svante tog harpan.

Än grönskar Edens *park* – *jag* har ett minne,
att jag har varit själv där inne.

– När? frågade Margit

– Som barn. Det händer någon gång att

när storken bär en liten till en mamma,
han icke rädes för kerubisk flamma,
men flyger mellan Edens änglavakter
med barnet in i morgonlivets trakter
[...]

Det är en värld av idel sköna under
med spegelvatten och med dunkla lunder
i vilkas skymning gyllne äpplen glöda,
och där inunder smultron lysa röda.

– Men vad jag vill säga är, att när Gunnar strövat där någon tid, skall det hända vad som hände mig : att när han kommer till porten, fattar den vaktande ängeln hans arm och säger:

Min vän, nu kommer det att fresta på,
ty nu skall du ur paradiset gå
ut på den vida stormbestrukna heden –
på andra sidan den finns ock ett Eden

Nog lär din väg till mången dust dig föra;
slår då dig någon på ditt ena öra,

så vänd det andra till och låt dig smaka!
Men kan du icke det, så slå tillbaka!

Främst är jag fridens vän, men glädes även,
när ädelt sinne knyter gossenäven.

Ja, nu i världen ut, du unga blod!
Var glad och glöm dig själv och dö med mod!
[...]

Med denna mening fördes jag ur Eden,
vill dit igen, men hittar icke leden,

ger hela den kopernikanska världen
för Edens lilla park och gröna gården.

Men framåt, ej tillbaka, gäller färden:
fram skall du, dödliga, och fram skall världen.

Träng modigt på med tanken och med stålet!
Ett högre Eden vinkar oss vid målet.

Var glad och glöm dig själv och dö med mod!
För dem, som mäkta det, är världen god.³² (s. 90ff)

I sången förekommer den för idealismen karakteristiska uppdelningen mellan två världar: den ideala och den empiriska. I den empiriska utspelar sig människans timliga liv, vilket endast utgör ett övergångsstadium mellan livet före detta (preexistensen) och livet efter detta (återställelsen). Båda världar ställs i kontrast till varandra: den första värderas betydligt högre än den andra. Idealvärlden beskrivs dessutom som ett vänligt och harmoniskt landskap; ett litet men icke-klaustrofobiskt utrymme som målas upp i glada färger. Den andra skildras som ett fientligt och farligt. Stämningen förstärks ytterligare av naturens processer. Medan livet i Eden i Svantes sång framställs som problemlöst, beskrivs livet på jorden som något besvärligt. Detta av två skäl, varvid den första är av individuell karaktär och den andra av intersubjektiv. Å ena sidan orsakas människans obehag av besvär som andra människor bereder henne – detta tillråds antingen att utstå främst med ödmjukhet eller med den rättvisa vreden – å andra sidan förtärs hon av vemod över det förlorade paradiset, vilket blir en orsak till den melankoliska stämningen i Rydbergs diktning. Sångens pessimistiska budskap försvagas dock med den liberala tron på människans och världens framåtskridande. Karakteristiskt nog förknippas båda världarna, den empiriska och den ideala, inte med den abstrakta människosjälens utan genom en mer konkretiserad och (förkroppsligad) barnfigur. I beskrivningen av barnets ankomst till den empiriska världen avskiljs dock den från aktens sexuella bakgrund. Barnets uppdykande framställs i symbolisk form, som en följd av en icke-sexuell akt. Det sexuella kamoufleras genom den eufemistiska omskrivningen som baserar på folkliga föreställningar (storken som kommer med barn). Men även då beskrivs barnets uppdykande som en konsekvens av en ohejdad kraft som inte går att stoppa: driften forcerar himmelens änglahär och ignorerar kerubens eld.

Karakteristiskt nog framställs i *Vapensmeden* Edens ängar inte som fria från det kroppsliga och inte heller från olika frestelser. Röster, som dyker upp i dikten "Betlehems stjärna", ytterligare en dikt som liksom några andra flätats in i romanens struktur, uppför sig förföriskt och i slutet av dikten förkroppsligas och framställs som sensuella: "Armar där streckas dem/ läppar där viska/vis-

³² Här liksom i sidhänvisningarna inom parentes i den löpande texten åsyftas, om inte annat anges, romanens 23:e upplaga: Viktor Rydberg, *Vapensmeden*. Hägringar från reformationstiden, Stockholm 1935.

ka och räckas dem ljuva och friska” (s. 55). På vandrarna som följer stjärnan väntar dessutom ”famntagen och kyssarne” från ”änglar eller skyddsandar” vid lustgårdens stängsel (s. 56). Om Eden skriver Rydberg i ”Om människans förut-tilvaro” att den ursprungligen borde vara idévärldens projektion i tid och rum och bära prägeln av idévärldens fullkomlighet, som genom Adams och Evas synd blev försämrade och stämplade med förgänglighet.³³ I samma text kommenterar Rydberg arvsynden genom att referera till den första människans antropologi: ”Adam bar i sig fröen såväl till det kroppsliga som till det psykiska men missbrukade sin frihet och gjorde anden till köttets träl”.³⁴ I Rydbergs tolkning fanns inga motsättningar mellan anden och kroppen före syndafallet; kroppen uppfattades således inte som något behäftat med synd utan mellan människans kroppsliga och andliga element rådde harmoni.³⁵ På samma sätt som Rydberg skriver om den första människans kroppsliga beskaffenhet, beskriver Paulus den kropp, som den rättfärdiga anden kommer att beklädas med efter yttersta domen (till exempel 2 Kor. 5: 1ff). Rydberg sammanfattar Paulus åsikt följande: ”Anden är enligt Paulus *iklädd* kroppen och skall åter *avkläda* sig honom för att i en annan existensform erhålla en med sitt väsen mer överensstämmande lekamen, en ’himmelesk’, en ’andlig’, en ’evig i himlarne’”.³⁶ Den himmelska kroppen, som refererar både till det preexistentiella och det återställda tillståndet, framställs som ideal och fri från skuld. Enligt Rydbergs blev harmonin bruten först som följd av människans missbruk av den fria viljan, vilket sedan ledde till att människosläktet blev stämplat med synden, vilket uttrycker sig genom lustens förekomst.³⁷ Meningen med lustens uppkomst förklarar Rydberg ytterligare i sin ”Till läran om de yttersta tingen”, där han uppfattar den som ett provosten för människoanden.³⁸

I *Vapensmeden* nämns två persongrupper som framställs som mindre mottagliga för olika frestelser än andra, och som genom sin beskaffenhet klarar sinnlighetens provosten bättre. I ”Betlehems stjärna” talas det om ”herden som sover trött ute å fjället” och ”barnet, som slumrar sött inne i tjället”. Båda två följer villigt stjärnan, som leder dem fram genom ”jordiska fängsel” till ”lustgårdens stängsel” (s. 55). Det gemensamma med herden och barnet är deras nära kontakt med naturen (herdens genom hans sysselsättning; barnets genom dess kynne) som i hela *Vapensmeden* betraktas som synonym med renhet och oskuld.³⁹ Bar-

³³ Rydberg, ”Om människans föruttilvaro”, s. 351.

³⁴ Ibid.

³⁵ Jfr t. ex. *ibid.*, s. 351, s. 422.

³⁶ *Ibid.*, s. 343.

³⁷ *Ibid.*, s. 351.

³⁸ Viktor Rydberg, ”Till läran om de yttersta tingen”, i: förf:s *Skrifter* (1925), s. 441.

³⁹ Nilsson påstår att inom idealismens historia särskiljs två motsatta naturstämningar: den första framställer sinnevärlden som en uppenbarelse av den gudomliga skönheten som väcker en religiös naturhänförelse; den andra, som är av mer pessimistisk karaktär, betonar avståndet som skiljer naturen från idévärlden. Enligt Nilsson är hos Rydberg båda

nets och herdens naturnära beskaffenhet gör att de privilegieras och får företrädesrätt till gemenskap med Gud. Kopplingen mellan barnet och lycksalighet förklaras vidare i texten på följande sätt: ”Barnet födes hit till jordelivet, som icke är ett Eden. Men det händer, att medan det andas och växer här, det ser paradiset skimra tvärs igenom de jordiska synerna ock känner sig vara i Eden, ehuru det icke tänker däröver” (s. 91). Det oskuldsfulla tillståndet är dock ett tillstånd som är ständigt hotat. Barnet växer och barndomen slutar. Svante varnar sin son rakt ut: ”Min vän, nu kommer det att fresta på/ty nu skall du ur paradiset gå/ut på den vida stormbestrukna heden” (s. 91). I romanens inledande scen skildras en sådan övergång från en paradislignande plats till människosamhället med alla dess lagar. Det naturliga rummet som harpolekaren vandrar igenom med sin son på armen framställs som rent och oskuldsfullt. I den inledande dikten ”Harpolekaren och hans son” beskrivs naturen som en ”milsvid tempelsal” (s. 5). Tempelsalens renhet accentueras genom klara och ljusa färger. Sipporna växer tätt och på avstånd liknar de ”snödrivor” (s. 6). Bäckens sorlar ”klar och ren” (s. 6), dess sandbädd är ”ljus”, vattnet är ”genomskinligt” (s. 6). Den oskuldsfulla stämningen betonas ytterligare genom naturens omogenhet, som illustreras genom ett floristiskt motiv – en hägg som knappt ”beredde sig till blomning” (s. 6), som samspelar med gossefiguren, både med hans unga ålder och med det att han halvsover.

Samtidigt som människan lämnar paradiset, träder hon in i en värld, där hennes sexuella behov väcks. Den empiriska världen är en värld som är stämplad med det sexuella – skildringar av de flesta protagonister avskiljs inte från sexualitet. Det är endast några vuxna som lyckas förbli i det oskuldsfulla tillståndet som i *Vapensmeden* uppfattas som förbehållet barnet. I ”Betlehems stjärna” talas det om herdar men i romanen förklaras ett undantag till. Svante uttalar sig om sin vän, Gudmund, på följande sätt: ”Det finnes barn, som fått den företrädesrätt. Mäster Gudmund var säkerligen ett sådant barn. Han är det till och med ännu” (s. 91). Detta i enlighet med det i Rydbergs citerade ordalag från Nya testamentet⁴⁰: ”Sannerligen, om ni inte omvänder er och blir som barnen kommer ni aldrig in i himmelriket” (Matt. 18:3). Eftersom det är Gunnar och Gudmund som beskrivs som de protagonister som står idealet närmast, ska det granskas hur deras kroppslighet och sexualitet skildras. Det är dessutom deras sexualitet som är av stor betydelse för hur handlingen utvecklas. Gudmunds pederastiska passioner görs till katalysator till spänningen mellan honom och Lars, vilket driver romanens handling framåt; Gunnars sexuella utveckling har däremot med romans abrupta avslutning att göra. Eftersom sexualitet i *Vapensmeden*, som nedan visats, uppfattas i enlighet med den idealistiska filosofins syn, skapas i romanen

---

naturstämningarna representerade, varvid i *Vapensmeden* dominerar den naturbejakande inställningen. Jfr Nilsson, s. 515.

⁴⁰ Rydberg, ”Till läran om de yttersta tingen”, s. 465.

en slags sexuell värdehierarki, vars måttstock blir protagonisternas herravälde över sitt begär och deras förmåga att omsätta det i en andlig sfär.

Den sublimerade och somatiserande konsten (Gudmund)

Gudmunds passioner tar en konkret och avbegränsad form som följer av hans estetiska preferenser vilka grundar sig på beundran av unga pojkar. I enlighet med den platonska regeln att den harmoni som uppenbarar sig i den sinnliga skönheten får sitt innehåll från den själsliga, görs barnfiguren, som i *Vapensmeden* ligger närmast idealet, till det primära estetiska objektet som åskådarens skönhetskänsliga blick riktas mot. Barnets idealisering medför även att romanens vuxna protagonister framställs som barn för att därigenom betona deras positiva karaktär. Gardianen Mattias, Gudmunds bästa vän, föryngras i dödsögonblicket och förvandlas till en ung pojke: ”Kyrkoherden förekom det som om den döende med de fina anletsdragen och de glänsande ögonen snarare liknade en avtärd vacker gosse än en äldre man” (s. 142). Den vuxna mannens förvandling till en ung pojke tillåter kroppslig kontakt mellan protagonisterna, i vars relation kroppslig intimitet annars var frånvarande och det affektiva dem emellan sublimerades till konst: Mattias beskrivs i romantexten so ”den yppersta adrantmodell man kunde önska sig” (s. 73). Dödsögonblicket möjliggör intimitet mellan vännerna och rättfärdigar deras kroppskontakt: ”Den döende, som blundat under bönen, öppnade ögonen, satte sig i bädden, gav magister Lars en vänlig blick och viskade: – Jag vet, att ni menar väl! – slog därefter armarne kring mästern Gudmund och stödde huvudet vid hans bröst. Där utandades han sin sista suck. Gudmund lade den döde sakta tillbaka i bädden och kysste hans panna” (s. 144).

Gudmunds estetiska intresse fokuseras främst på unga, pubertala eller prepubertala, pojkars kroppar. Attraktionsobjektets ålder är dock svårt att bestämma eftersom det inte ges någon konkret information om detta i texten. Av kroppsbeskrivning och anatomiska detaljer (”pojkarnas utvecklade muskulatur” (s. 52)) samt ordval (det talas endast om *pojkar* eller *gossar* i motsats till benämningen *yingling* (s. 101)) att döma, kan man dock konstatera att den pederastiska böjelsen inbegriper, för att använda sig av moderna och anakronistiska fackuttryck, hebefila och pedofila intressen.⁴¹ I beskrivningen av en inramning av en av Gud-

⁴¹ Ordet hebefili myntades 1906 av Magnus Hirschfeld som definierade begreppet som vuxnas känslomässiga och sexuella intressen för pubertala ungdomar. Jfr Magnus Hirschfeld, *Vom Wesen der Liebe. Zugleich ein Beitrag zur Lösung der Frage der Bisexualität*, Leipzig 1906. Pedofilibegrepp tillskrivs däremot psykiatern Richard von Krafft-Ebing som i sin *Psychopathia Sexualis* (1886) negativt definierar pedofili som psykosexuell perversion som utgår från att det sexuella intresset huvudsakligen är riktat mot barn. Jfr Richard von Krafft-Ebing, *Psychopathia Sexualis*, Stuttgart 1886. I min analys

munds tavlor lämnar berättaren relativt noggranna uppgifter som låter rekonstruera protagonistens estetiska preferenser:

Dennes tavla 'Förklaring på Tabor' hängde där i en ståtlig ram, som mästare tecknat och Fabbe med stor skicklighet skurit. Ramen var i den gamla stilen med spetsbågar och fialer, vilken mästare vidhöll, ehuru han hade sinne för den nya även, synnerligen för dess ornamentik. Dess, som han tyckte, onaturligt feta, vingade pojkar voro icke i hans smak; han älskade smärta former, väna ansikten, en på samma gång blyg och böjlig hållning, och sådana hade han gjort de änglagossar och änglafflickor, som skådade fram ur ramens nischer och lövverk. (s. 128)

Trots att Gudmund uppskattar renässansstilen och dess ornamentik skapar han en inramning enligt den gotiska skulpturstilens regler. Beslutet tycks följa endast på grund av hans affektion för "smärta" och "väna" pojkroppar som den gotiska stilen förespråkar och vilka behagar honom mer än renässansens "änglagossar" som enligt hans mening är "onaturligt feta". Intressant nog koncentrerar sig Gudmund huvudsakligen på änglafigurernas kroppsform. Det är de "bevingade pojkarnas" fyllighet som han tycker illa om och finner "onaturlig". I Gudmunds blick och konstnärskap blandas det sakrala med homoerotiken varvid den kroppsliga aspekten prioriteras före andligheten. Gudmunds homoerotiska skönhetssinne blir uppenbart i den pojkaktiga komponentens överläge. I det citerade stycket talas det främst om "bevingade pojkar" och "änglagossar" och först därefter, nästan i förbigående, nämns "änglafflickor" som i andra sinnligt präglade beskrivningar i texten är helt frånvarande. Ideal som eftersträvas är nämligen smala och ljuva pojkformer som ger ett blygt men samtidigt smidigt intryck.

Gudmunds passioner kommer till uttryck främst i hans målarstuga där han i byggnadens lugna vrå ägnar sig åt sin konstverksamhet. Hans målarstuga utgör ett semantiskt fält laddat med koncentrerade estetiska betydelser, en plats där homoerotiken utarbetas genom protagonistens psykiska apparat (fantasi) och sedan formas i konkreta konstnärliga alster som hemlighålls inför andras blickar i ett stängt skåp. Eftersom gårdens dominerande normen är heteronormen, där olikkönade erotiska eller kärleksrelationer får större chanser att artikuleras och sker både i det privata och det offentliga⁴², kan Gudmunds målarstuga uppfattas som en garderob, som hos Eve Kosofsky Sedwick, pionjär inom queerforskningen och grundare till *queer criticism* (queer litteraturforskning), utgör en metafor för fördöljande av homoerotiska begär och dess kulturella/individuella

---

används båda två benämningar neutralt: som en dragning till pubertala respektive prepubertala ungdomar.

⁴² Paradoxalt nog har det sexuella i olikkönade relationer ingen stor betydelse för hur romanens handling utvecklas. Dess dominerande position visar sig främst i hur det sexuella i samkönade relationer framställs – det framställs endast i det privata och dikteras inte rakt ut.

kommunikationsproblem.⁴³ Förstådd som garderob kan Gudmunds målarstuga uppfattas både bokstavligt, som en materiell plats, och metaforiskt, som ett psykologiskt rum, där homoerotiska begär kan komma till uttryck i en sublimerad konst.

Samtidigt som Gudmunds pojktressen i konsten får en fantasmatisk form är inspirationen till hans målade någorlunda reell. I kapitel sju blir det ”fyra eller fem nakna pojkar” (s. 51) som springer ut i vattnet och tar sig ett bad vid bryggan som ligger vid Gudmundska gården. Lars vill driva bort pojkarna från gården men blir avbruten av Gudmund som låter pojkarna få uppleva vållust i det uppfriskande vattnet. Badet vid bryggan blir till nytta inte bara för pojkarna, utan även för Gudmund, som profiterar på denna utsikt som presenterar sig inför hans ögon. Gudmunds besök vid bryggan, där han får tillfälle att iaktta nakna och badande pojkar, sker regelbundet och har ett uttalat mål att inspirera och motivera till konstverksamhet:

– Ser du, Lars, det är icke bara det, att unna pojkarne det uppfriskande nöjet, utan jag har också min egen förmån i sikte. Vid den tid de pläga komma går jag hit ned och betraktar dem noga och blundar emellanåt för att pröva, om jag har klar för minnets blick vad jag sett med mina lekamliga ögon. Ty märk väl: här gör jag studier till en målning, som skall föreställa den helige Franciskus i hans fagra ungdomsvår och vid ett tillfälle, då han kastat kläderna av sig. (s. 51)

Citatet exemplifierar fantasmens upphov i den materiella världen och dess funktionssätt. Protagonisten stimuleras av bilden av de reella nakna kropparna men tar i samma veva, genom att blunda, distans från den upplevda verkligheten och överför de verkliga bilderna till fantasifären i syfte att bibehålla åsynen, för att sedan omarbета bilderna i en konstnärlig form. Verben *betrakta* och *blunda*, som följer direkt efter varandra, uttrycker övergången från verkligheten till fantasmen. Scenen bygger således på den av Platon i *Gästabudet* definierade förskjutningslag som förespråkar en eftersträvan att omforma det sinnliga till en nivå av högre rang och därmed frigöras från sinnlighetens band. Denna strävan kallas i *Gästabudet* för Eros.⁴⁴ De slutna ögonens roll förs på tal även på ett annat ställe i Rydbergs författarskap, i *Den siste athenaren*, då Hermione tolkar Narkissosmyten. För att kunna se den själsliga skönheten, står det där, måste man sluta de kroppsliga ögonen och använda det inre synsinnet.⁴⁵ Blundandet separerar dock Gudmund endast skenbart från den varseblivna världen. Hans inspiration tar kraften från den materiella verkligheten som samtidigt är en kroppslig verklighet. Gudmund betraktar noggrant pojkarna, och den bild som framställs inför hans ”lekamliga ögon” är lika lekamlig själv. I beskrivningen accentueras pojkarnas ”kroppsformer”, deras ”outvecklade muskulatur”, ”den

⁴³ Jfr Eve Kosofsky Sedgwick, *Epistemology of the Closet*, Berkeley etc. 2008, s. 3ff.

⁴⁴ Jfr Platon, ”Gästabudet”, s. 191.

⁴⁵ Jfr Viktor Rydberg, ”Den siste athenaren”, i: förf:s *Skrifter*, 9:e uppl., Stockholm 1914, s. 182ff.

spänstiga huden”, ”lemmarnas konturer och rörelser, särskilt halsens, bystens, armarnes” (s. 52). Skillnaden mellan de två ordningarna, den materiella och den fantasmatiska, nivelleras och fantasibilden blir för protagonisten till hans begärs verklighet.

Lika sinnlig som inspiration blir även den effekt som Gudmund åstadkommer med sin tavla, där hans sublimerade passioner tar form av det kroppsliga och det sakrala på en gång. Efter att ha beskådat de badande pojkarna skapar Gudmund en tavla föreställande Franciskus av Assisi, även han framställd som en ung pojke i ögonblicket då han kastar av sig sina kläder. Det är dessutom just tavlans sinnliga aspekt, den nakna pojkkroppen, som på bekostnad av det sakrala, dominerar under ett av samtalen i Gudmunds målarstuga. Provocerad av kyrkoherden Svens yttrande tar Gudmund motvilligt fram tavlan och visar den ”med rädsla i hjärtat och blyghetens rodnad på kinderna” (s. 99). Silvan Tomkins definierar blygseln som individens abrupta och intensiva känsla av självmedvetenhet. Blygseln utgör, menar Tomkins, en affekt som uppstår då individens njutningskänsla plötsligt blir avbruten (Gudmunds intima njutning av beskådandet och dess förflyttning till ett offentligt sammanhang), vilket leder till att individen plötsligt blir medveten om sina upplevda positiva känslor, vars karaktär den inte kommit underfund med (i Gudmunds fall handlar det om blickens och konstens pederastiska innehåll). Detta följs av individens intensiva upplevelse av sin kropp (protagonistens kroppsliga reaktioner).⁴⁶ Avslöjande av begärets pederastiska prägel fyller Gudmund med rädsla som förutom blygseln är den andra grundkänslan, genom vilka hans kropp reagerar. Affektspråket är i Gudmunds fall det enda sättet på vilket hans passioner kan formuleras, då det tvingas till att överskrida den individuella och intima privatsfärens gränser. Han vägrar prata om sin konst och i självförsvar åberopar han sin ”naturliga rätt att i ett samkväm som detta vara den spörjande och lyssnande medlemmen men intet mer” (s. 96). Språket blir här till ett hinder för att representera det privata och intima som enligt Gudmunds önskan och på grund av andras oförståelse, hittills existerat utanför talets gränser. Samma problem diskuteras av Kosofsky Sedwick, då hon formulerar sin teori om ”garderobens epistemologi”: personer som hyser ett samkönat begär och försöker artikulera det, förfogar endast över de begrepp och språkliga uttryck som blivit formulerade ”utanför” de platser, där deras begär existerar.⁴⁷ Personer som kommer ut ur garderoben och träder in i det sociala området av synlighet och hörbarhet, där de vanligtvis i brist på ett eget språk, är tvungna att använda sig av befintliga koder (oftast fientliga mot dem) för att göra sig kulturellt förstådda.⁴⁸ Gudmund avstår från att kommunicera på sådana vill-

⁴⁶ Jfr Silvan Tomkins, ”Shame–Humiliation and Contempt–Disgust”, i: *Shame and Its Sisters. A Silvan Tomkins Reader*, red. Eve Kosofsky Sedwick, Adam Frank, Durham 2010, s. 133–234.

⁴⁷ Jfr Kosofsky Sedgwick, *Epistemology of the Closet*, s. 7ff.

⁴⁸ Jfr Jacek Kochanowski, *Spektakl i wiedza. Perspektywa społecznej teorii queer*, Łódź 2009, s. 267ff.

kor. Men medan han tiger, talar hans kropp. Tavlan föreställande en naken kropp kom till genom observation av reella nakna kroppar; också dess affektiva innehåll uttrycks genom kroppsliga symtom. I det privata lades fokus på objektets kropp; den intellektuella åskådningen blandades med det sinnliga. Förflyttning till det offentliga, där individens begär inte blir fullständigt förstått, engagerar även subjektets kropp. Konstverket uppstår således och existerar i sammanhang, där kroppsliga innebörder dominerar.

Den avsexualiserade utopiska kärleken (Gunnar)

Efter att Lars, Gudmunds son, tar över makten och hans reformer förändrar gården, så till den grad att Gudmund inte längre kan känna igen sitt hem, lämnar Gudmund Jönköping och därmed förflyttas handlingen till Slattebygden, en hemlighetsfull plats, isolerad från yttervärlden, belägen någonstans i Smålandstrakten. Enligt Hedberg förvandlas i samma veva romanens funktion från motståndshandling, där Rydberg uttrycker sin kritik mot den under slutet av 1800-talet pågående moderniseringsprocessen, till romanen som tankeexperiment, vars ”främsta funktion är att tillhandahålla en miljö i vilken tänkbara samhällsprogram kan prövas och bedömas”.⁴⁹ Stig Håkanson menar att i samma veva sker övergång från Gudmund-Larsmotivet till Slatte-Larsmotivet, vilket innebär en övergång från romanens historiserande kapitel till den romandel som står ”i svag förbindelse med historiska händelser”.⁵⁰ Detta syns tydligt i de frågor som diskuteras i Slattebygden. Om politiska frågor dominerade i Gudmund-Larsmotivet, så får Slatte-Larsmotivet överläge i det privata. Samtidigt som politiska och ekonomiska frågor, bondens rätt till marken, eugenik, förhållande till det förflutna eller dylikt, diskuteras kortfattat under ett och samma samtal mellan Gudmund och Slatte, ägnas ett enskilt kapitel åt kärleks- och sexualitetsfrågor – tio sidor av sammanlagt femtio, vilka relateras till Slattebygden.

I Slattebygden framställs Gunnar, barnet som i början av romanen bärs i faderns famn, som en 12-årig pojke. Han sätts ytterligare in i ett sexuellt färgade kärlekssammanhang, som tar en form av ménage à trois mellan honom, Margit och Dagny, dotter till Joulv Slatte, rikets enväldshärskare. Pojken framställs inte som explicit sexuell. Det är snarare sammanhanget som pojken ingår i som framställs som sexuellt, än pojken själv. Pojkens oskuld bevaras tack vare just den här kärleks-erotiska trekantrelationen, i vilken parternas emotionella engagemang är olika. Trekantsrelationen skildras främst utifrån flickornas erfaren-

⁴⁹ Hedberg, s. 131.

⁵⁰ Jfr Stig Håkanson, *Traditionalismen i Viktor Rydbergs Vapensmeden*, Uppsala 1938, s. 18, <http://vrsidor.se/PDFveritas/Hakanson.pdf> [tillgänglig: 31.05.2014].

heter. Genom detta bevarar Rydberg den helhetssyn på romanens protagonister som präglar romanens tidigare handling, där det sexuella framställdes som en av identitetsfaktorna som tas i beaktande vid skildrandet av könsmogna eller mognade gestalter. Samtidigt behålls Gunnars barnsliga oskuld och det sexuella som omringar pojken diskuteras utifrån flickornas perspektiv. Deras ménage à trois ser ut på **följande** sätt: Margits uppmärksammar främst Dagny, som delvis besvarar hennes intresse, men samtidigt tycks vara mer intresserad av Gunnar, som är trekantens passiva part: han deltar inte i samtalet, inte heller i alla flickornas äventyr (resan till Trollängen) utan utgör flickornas samtalsämne.

De tre protagonisternas relation utmärks genom sin könsliga karaktär, vilket uttrycks särskilt genom Dagnys starkt accentuerade genusöverskridande framställning. Greger Eman skriver följande om Dagnysgestalt: ”Rydberg utforskar i berättelsen om Dagny en androgynitet som inte haft sin motsvarighet i svensk litteratur sedan Carl Jonas Almquist skapade sin Tintomara i *Drottningens juvelsmycke*”.⁵¹ Trots att det ligger en viss överdrift i påståendet⁵² har Eman rätt när han betonar Dagnys skiftande genustillhörighet. Gösta Löwendahl uppfattar däremot Dagny som åttitotallets moderna kvinna som har sin förebild i en fornordisk kvinnotyp och betonar hennes släktskap med andra kvinnogestalter i nordisk litteratur under 1800-talet. ”Denna kvinnotyp – självständig, intellektuell, viljekraftig, rättfram, överhuvud ’maskulint’ betonad – hade skapats väsentligen av Ibsen och Bjørnson, med utgångspunkt i den fornisländska litteraturens kvinnogestalter”, märker Löwendahl.⁵³ Dagnys transgenderism (i texten används konsekvent femininum såsom Dagnys grammatiska genus både av berättaren och andra protagonister) poängteras såväl genom yttre könsmarkerade attribut och symboler (kvinnodräkten, karlasadeln etc.), kroppsställning och attityd (det manliga sättet på vilket hon bär kvinnodräkten) som hennes kunskaper och färdigheter, där det kvinnliga blandas med det manliga i enlighet med myten om kvinnan som den som föder och mannen som den som tar livet (hon kan runor, förstår sig på örter, hon jagar, kan föra svärd, etc.). Detta framkallar en slags könsförvirring hos andra protagonister. Då Margitt första gången träffar Dagny får hon ett intryck av att Dagny bär en kvinnodräkt som om ”en junker klätt ut sig i den [kvinnodräkten]”. Meningen baserar på följande logik: Dagny uppfattas vara en man som ser ut som en kvinna. Inkongruens mellan grammatiskt genus, genusiscensättning och genustolkning indikerar att begreppen kvinnlighet/manlighet uppvisar en konventionell karaktär och låter uppfatta Dagny som en könsöverskridande gestalt tydligt existerande utanför tvåkönsystemets normer, som annars förblir gällande utanför Slattebygdens gränser. Dagnys tydligt mar-

⁵¹ Eman, ”Gossen Snövit”, s. 27.

⁵² Jfr. Moa Holmqvist, ”Könsväxlingar. Nedslag i svensk translitteraturhistoria 1800-1900: Lars Molin/Lasse-Maja, Aurora Ljungste/Claude Gerard”, otr. licentiatahandling, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala 2014.

⁵³ Gösta Löwendahl, *Vapensmedens Viktor Rydberg*, Lund 1954, s. 343.

kerade transgenderism gör det omöjligt, genom att ifrågasätta tvåkönstänkandet som ger upphov till heteronormen, att klassificera hennes kärleksrelationer med Gunnar och Margit som vare sig heterosexuellt eller lesbiskt. Utifrån köns- och sexualitetsperspektiv utgör därför deras ménage à trois det tydligaste queera elementet i Rydbergs hela författarskap.

De ungas ménage à trois överskrider inte enbart tvågenusordningen utan även normer gällande åldersskillnaden mellan parterna, utifrån vilka mannen bör vara äldre än kvinnan i erotisk kärleksrelation. Detta överskridande kan uppfattas som en logisk konsekvens av brott mot tvåkönssystemet: ifall könskategorierna ifrågasätts och dess gränser utsuddas, så till den grad att det inte längre är möjligt att urskilja mellan vad som är manligt och vad som är kvinnligt, förlorar även den könsrelaterade åldersskillnaden sin giltighet, som annars uppfattas som gällande i romanens dieges. Om detta vittnar såväl Margits förvåning över att det är Dagny som ska fria till Gunnar ("– Har du betänkt, att du är fem år äldre än han" (s. 237), frågar hon), som Dagnys svar på detta, där hon själv räknar sin relation med Gunnar bland undantag. I Dagnys uttalande prioriteras tydligt relationens emotiva sida, dess längd och kvalitet framför den könsrelaterade åldersskillnaden som uppfattas av henne som irrelevant (s. 237).

I texten markeras dessutom tydligt de tre ungas kroppsliga intresse av varandra. Efter flickornas första träff försöker Margit dra sig till minnes hur Dagny såg ut. Hennes uppmärksamhet riktas främst på Dagnys anletsdrag. Hon frågar sig själv: "Var Dagny vacker? Ja och nej, det berodde på tycke och smak; men onekligen lockade hon ögonen till sig. Hurdan näsa hade hon? [...] Hurdan ögon?" (s. 193ff). Längre fram i texten får Margit lust att kyssa henne: "Margit förnam en åtrå att kyssa Dagny och kyssa henne omigen" (s. 240). Dagny i sin tur önskar sig att "hava ädla famntag" (s. 240). Med hänvisning till Gunnars ålder och hans välutvecklade kropp konstaterar Dagny att hon "har sett fjorton års pojkar, som icke äro så stora och försigkomna som han" (s. 234). Den kroppsliga aspekten accentueras särskilt starkt i badscenen, där det gemensamma badet, den andra gången i texten, avslöjas "ungmöskönhet och gossefägring" och där den blottade kroppen beundras: "solbrända ansikten, nackar och händer" (s. 233). De unga badar dessutom tillsamman oavsett kön, vilket dock sker "i alla oskuld" (s. 232). Badscenen betonar relationens värdighet och naturlighet. De badande smälter ihop med den naturliga omgivningen och blir till en harmonisk del av naturen: "Fågelvärlden i grannskapet syntes redan vara förtrogen med dem. Intet varningsrop hördes från de snattrande gräsänderna, [...] när flickornas och Gunnars prat och skratt och årornas plats nådde dem" (s. 233). Den idylliska bilden kompletteras ytterligare med berättarjagets kommentar om ynglingarnas vanliga lek under påklädningen då en av badande tar de andras plagg och springer undan. Nakenhet samt intim kroppskontakt uppfattas här som något fullständigt naturligt i enlighet med Rydbergs egen uppfattning om nakenhet. I uppsatsen "Om nakenhet och klädsel" definierar Rydberg en "kysk" naken-

het.⁵⁴ I Rydbergs tolkning ska den kyska nakenheten ha härstammat från paradiset, där den utgjorde ett tecken på de första människornas oskuld: ”Den kyska nakenheten har i allas vår fantasi anor från paradiset, och den stannade icke innanför Edens portar, när våra första föräldrar måste lämna lustgården bakom sig”⁵⁵, kommenterar Rydberg. I uppsatsen uttalar författaren en konstruktivistisk syn på den nakna kroppen, vars moraluppfattning, här nakenhetens anständighet eller oanständighet, främst är beroende av kultursammanhang, men även intentionen bakom nakenheten samt betraktarens blick. Karakteristiskt nog ger Rydberg som ett exempel på den kyska nakenheten bland annat barnets nakna kropp. Rydberg citerar i detta avseende Georg Göthe som kallar de mytologiska satyrerna för ”naturens omedvetna barn” som liksom ”barnen eller oskälige djur” inte behöver ”den civiliserade anständighetens fikonlöf”⁵⁶, eftersom de fortfarande lever i ett oskuldsfullt tillstånd, där det inte finns någon plats för oanständighet. Genom att utgå från den kulturellt betingade uppfattningen om den nakna kroppen förespråkar Rydberg – varvid han återoppar ”det psykologiska studiet af barnens utveckling”⁵⁷ – att vänja människan redan från barndomen vid åsynen av ädel nakenhet i syfte att hindra eller förebygga oanständiga tankar och handlingar. En viktig roll vid processen av vänjandet vid nakenhet tillskriver Rydberg konsten.⁵⁸ Badscenen i *Vapensmeden* kan därför uppfattas som en praktisk tillämpning av Rydbergs egna åsikter om nakenheten, vilken också ytterligare betonar protagonisternas oskuld.

Den kroppsliga skönheten – genom att Dagny uppfattar Gunnar som vacker och det är bland annat därför hon blir kär i honom (hon skulle ”aldrig kunnat bli kär i en karl” om hon ”icke fått synn på Gunnar” (s. 236)) – ger upphov till Dagnys förälskelse i honom. Detsamma uppmärksammar Löwendahl, då han skriver: ”Det förefaller av Dagnys samtal med sin väninna som om det varit Gunnars kroppsliga företräden, som först gjort henne förälskad i honom; i varje fall tillmäter hon stor betydelse”.⁵⁹ Dagnys förhållande till Gunnar stannar dock inte vid den yttre skönheten utan kommer även att innefatta pojakens inre och har som mål att utveckla hans karaktär och personlighet. Även här kan därmed spår av den platonska erosen ses. För att stå idealet närmare görs Gunnar till föremål för sin egen utveckling, ett arbete som även involverar de andra som måste ge honom ”goda föredömen i ord och gärningar” (s. 238). Dagny uppfattar som sin uppgift att arbeta på Gunnars individuella utveckling. I Dagnys projekt av Gunnars framtidskridande blandas uppgifter riktade främst mot kroppen med

⁵⁴ Viktor Rydberg, ”Om nakenhet och klädsel”, i: förf:s *Skrifter af Viktor Rydberg*, 6:e uppl., Stockholm 1907, s. 373–394.

⁵⁵ Ibid., s. 375.

⁵⁶ Ibid., s. 391.

⁵⁷ Ibid., s. 388.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Löwendahl, s. 346.

aktiviteter som riktas mot anden (harpospelning, målande, jakt, simning, brottning, etc.)

I den utopiska relationen där antalet parter (monogamin), deras kön (tvåköns- och heteronormen), åldersskillnaden dem emellan (könsrelaterade åldersnormen), och deras kroppskontakt (nakenhetstabu) tycks vara irrelevanta gäller anmars stränga normer beträffande relationens etiska mönster. Till grund för den enda accepterade formen av den intima relationen i bygden står samma stränga etiska normer som står bakom Slatterikets rashygieniska diskurs. Kärleken utgör det största värdet som måste skyddas mot förstörelse med alla möjliga medel, till ooch med de mest brutala. Kärlekens hänsynslösa försvar uppfattas som en del av det etiska samhällsarbetet. Slatte, som är enväldshärskare och därför har makt att bestämma vad, som är gott och vad, som är ont, realiserar sitt reningsprojekt genom att använda våld och verkställa avrättningar. Dagny delar sin fars åsikter i detta avseende. I ett samtal med Margit om sina känslor till Gunnar konkretiserar hon Slattes allmänna samhällsåsikter och tillämpar dem för att förklara kärlekens värde och betydelse i människolivet:

– Detta är ju förträffligt, utbrast Dagny. Jag hycklar på samma sätt för honom. Jag bevarar mig, för att icke ha en stygg tanke i hans närhet. Till och med tysta tankar äro i stånd att smitta, säger min far. Själv har min far den förmågan att leda sina tysta tankar in i andras själar, ja på långt avstånd, när han så vill. Här bland oss är Gunnar skyddad mer än annanstädes mot beröring med smuts. Vet du vad? Min far har under de år jag minns låtit hänga tre karlar, därför att de sjungit oanständiga visor...

– Gud bevar mig! Endast för det?

– Kallar du det 'endast'? En enda sådan visa är nog för att bevisa ett ruttet inre. Att umgås med en människa, som har sin lust i slikt, är som att spisa av ett pestlik. Den som i Gunnars närvaro säger ett oanständigt ord, honom stryper jag utan vidare. Vad gör oanständigheten? Den förlöjligar, hånar, nedsölar det heligaste på jorden: kärleken. Jag vill hava en make, som vill vara själsren, jag vill hava ädla famntag. (s. 239ff)

I denna psychomachiska vision konfronteras, i ordalag tagna från det religiösa språket, två, i sammanhanget motsatta, värderingar: dygden vs lasten, anständigheten vs oanständigheten, kärleken vs icke-kärleken. Kampen på liv och död dem emellan uttrycks med hjälp av smuts/renhet-metaforer. Eftersom den äkta kärleken tycks vara särskilt mottaglig för olika former av befläckelse måste dess självutnämnda förkämpar hålla den fjärran från minsta spår av oanständighet. De oanständiga straffas hårt. Karakteristiskt nog fungerar båda huvudbegreppen i det citerade stycket ovan som tomma koncept utan konkret betydelse. Av Dagnys uttalande framgår att endast den äkta kärleken är "helig", "ädel" och endast den människa som hyser en sådan kärlek kan beskrivas som "själsren": kärleken är alltså något gott. I lika abstrakta ordalag framställs även det oanständiga: det är "stygt", "smutsigt", "ruttet" etc., vilket medför att oanständigheten är något ont. Det senare exemplifieras ytterligare med obscena visor, men deras innehåll konkretiseras inte. Vad som menas med oanständighet förklaras visserligen inte explicit i texten men eftersom båda begreppen antagoniseras så starkt

kan man försöka definiera oanständighet ex negativo genom att konfrontera den med begreppet kärleksinnehåll. Detta blir möjligt eftersom de tre unga protagonisternas relation beskrivs just som kärlek beskrivs: ”– Dagny, jag älskar dig och ger dig min välsignelse till din en gång stundande förening med Gunnar Svantesson” (s. 241ff), försäkrar Margit om sina känslor mot Dagny, ”Det är sådan kärlek jag hyser till honom”, beskriver Dagny sitt förhållande till Gunnar. Kärlekens köns- och åldersöverskridanden, dess kroppsliga aspekt, utgör inget hinder för att uppfatta den som något heligt, rent, anständigt etc. Problemet tycks däremot gälla sexualiteten. Margit vill visserligen kyssa Dagny men behärskar sig i sista sekunden. De unga badar tillsammans oavsett kön, vilket dock sker ”efter den tidens bruk” (s. 232), vilket berättaren skyndar sig att förklara. I sitt samtal med Margit jämför Dagny rakt ut sin sympati för Gunnar med relationen mellan kvinna och man i form av två köns mogna individer. Karakteristiskt nog reagerar Margit på Dagnys ord med blygsel och indignation:

- Voro dina bröder vackra?
- Jag har aldrig sett deras like och skulle väl därför aldrig kunnat bli kär i en karl, om jag icke fått synn på Gunnar.
- Skäms! Är Gunnar karl? Hyser du till Gunnar sådan kärlek som till en karl? Jag har misstänkt det, men blygs du icke att säga sådant?
- Icke det minsta. Det är sådan kärlek jag hyser till honom. (s. 236)

Dagny älskar Gunnar som en ”karl” men det är just denna relation som ska bli legitimerad av institutionen av monogamt äktenskap längre fram i framtiden: ”Han skall bli min man och jag hans fru” (s. 236). På ett annat ställe heter det i texten: ”Giftermålet är naturligtvis en framtidssak” (s. 237). Även om accenten sätts på det kroppsliga, så sker detta på bekostnad av det sexuella, som annars uppfattas vara något mindre värderat eller även skamligt – det sägs endast i förbigående eller eufemiserat – ”en sådan kärlek” hyser Dagny till Gunnar. Det som inte ryms inom kärlekens ramar kallas för vulgaritet, som tycks inbegripa alla direkta, inte sublimerade, former av sexuellt uttryck som annars borde realiseras endast inom ramen för det monogama äktenskapsinstitutionen.

Idealens undergång

Slattebygdens dagar är räknade. Dagny dör på slagfältet, tillsammans med Gunnar, under en ojämnhet till försvar för rikets självständighet. Slattebygden försvinner från jordens yta och på samma gång försvinner alla de ideal som Slatte riket stod för. Förintelsen sker som i ett apokalyptiskt scenario: ”Mot aftonen flammade himlavalvet i rött, orange och guld. Slatteborg brann, Skyttetorpets brann, ängdens alla byar och enstaka gårdar brunno, och då stormen

saktades, var det för att giva väg mot höjden åt skri av jämmer och förtvivlan” (s. 270). I forskningen om *Vapensmeden* har frågan ställts, varför det utopiska tillståndet inte ens kunde bevaras/förverkligas i den fiktiva textuella världen utan blev dömt att förstöras. Gösta Löwendahl framhäver till exempel Slatte-rikets utopiska karaktär och konstaterar: ”ett samhälle sådant som Slattes hör inte verkligheten till”.⁶⁰ Därmed anser han *Vapensmeden* ska uppfattas som en roman som strävar efter verklighetstroga ideal och Slatte-Larsmotivet som den del av texten som markant överskrider denna regel. Hedberg återoppar däremot Rydbergs uttalanden som antyder författarens politiska pessimism under de sista åren av hans liv. Romanens slutscener tolkar han just som bland annat uttryck för Rydbergs politiska uppgivenhet och hans brist på något samhälleligt alternativ: ”Skildringen av den förlorade slutstriden kan läsas som en kommentar till den samtida verkligheten – där enligt Rydberg starka krafter verkar för en skadlig förändring – men också till själva romanen; skildringen av Slattesrike har varit ett fritt experiment, ett prövande av ideal, som gått utöver romanens ursprungliga bestämmelse”.⁶¹ Tolkad ur ett sexualitetsperspektiv och med fokus på idealistiskt tankeinnehåll döljer *Vapensmedens* däremot svaret på den ovan ställda frågan i det normativa idealet. Detta ideal pläderar på det realistiska planet för en sublimerad sexualitet men på det idealistiska förespråkar sexualitetens annihilation med hänvisning till barnets oskuldsfulla tillstånd.

Sexualitet i *Vapensmeden* är en mycket problematisk fråga eftersom den skildras ambivalent. Sexualitet framställs som en del av positivt skildrade känslorrelationer men samtidigt utlevs den aldrig rent sexuellt: skildringen av det sexuella överskrider inte gränsen för en fantasi om den nakna pojkkroppen som sublimeras i konst eller ett orealiserat begär av att kyssa någon. Ett rum där det sexuella kan realiseras på ett icke sublimerat sätt är äktenskapet. Icke sublimerade sexuella uttryck eufemiserar dock och diskuteras inte rakt ut: huvudvikten i romanen sätts enbart på den sublimerade sexualiteten. Det rena sexuella stämplas som vulgaritet. Vulgära driftimpulser måste omvandla till något annat beteende. Sexualitetens sublimering tar dock olika värderade former. Lars, romanens entydigt negativa protagonist, framställs som en gestalt som fullständigt förträngt sin sexualitet. Bortträngningen leder till frustration och för att avreagera sig brukar han våld, vilket ytterligare betonar hans ondskefulla karaktär. Sexualitetens sublimering värderas således positivt endast då det sexuella förvandlas till högre värden som konst, andlighet eller kärlek. Det sexuella fungerar som en av de identitetsskapande faktorerna hos de könsmogna protagonisterna i romanen. Accepterandet av det faktum att det sexuella finns och är en av de faktorer som påverkar människan, kan uppfattas som romanens realistiska drag i skildringen av romanens protagonister. Det realistiska planets ideala sexualitet är som sagt sublimerad sexualitet. Oberoende av vilken form det sexuella tar kan det dock

⁶⁰ Löwendahl, s. 367.

⁶¹ Hedberg, s. 142.

inte mätas med det ideala paradisliknande tillståndet, där inget sexuellt begär finns, och där det oskuldsfulla barnet hör hemma. Det realistiska som gäller skildringen av köns mogna individer skärps därför när det gäller Gunnar – barnet som dyker upp i början av romanen och som längre fram i texten beskrivs som en liten ”kerubim och serafin” (s. 32) eller ”den mindre ängeln” (s. 134). I Slattebygden har den lille Gunnar hunnit växa upp och blivit sexuellt mogen. Han har visserligen bevarat sitt pojkkaktiga utseende (”Ansiktshyn var som en frisk gosses, och kinderna bevarade ännu gosseålderns linjer, ehuru han hade tjugueett år fyllda” (s. 269)), men hunnit bli älskad och även haft sexuell initiering (han blir fader till en son). Det acceptabla i skildringen av andra protagonister visar sig vara oacceptabelt beträffande det tidigare barnet, även om dess brådmogna sexualitet skildras som väldigt kysk.

I Rydbergs tolkning av Paulus antropologi är det just begär som förvandlar den med själen försedda kroppen till det ondskefulla köttet: kroppen upphör att vara syndfri när begäret dyker upp. Den oskuldfria kroppen förvandlas då till den sinnliga kroppen som stämplas med det sexuella.⁶² Samtidigt som barnet lämnar sin barndom bakom sig, förlorar det sin dittills icke ifrågasatta oskuld och går ”ut på den vida stormbestrukna heden” (s. 91). För att bevara idealet av det sexuellt oskuldsfulla barnet låter Rydberg sin hjälte dödas. Detta stämmer med litteraturforskaren German Ritz iakttagelser kring litteraturen som uttrycker oacceptabla sexuella begär. Litteraturen som skildrar erotiska begär, som antingen av kulturella eller individuella skäl, uppfattas som oacceptabla, lutar sig mot dödsdriftens sida som stämplar erotiska passioner med dödsmärket.⁶³ Ritz diskuterar Thanatos överläge mot Eros med hänvisning till homosexuella passioner. Hans iakttagelser bekräftas även i andra sammanhang, där olika former av det sexuella uppfattas som något oacceptabelt. Följden blir spänningar i texten som leder antingen till protagonisternas död eller splittrandet av textens konstruktion på det narratologiska eller tematiska planet.⁶⁴ I *Vapensmeden* medför det sexuellt oacceptabla båda konsekvenserna: protagonisten dödas och romanen får ett abrupt slut. Samma ledtråd tas upp av Greger Eman som även han ser samband mellan homoerotiken och dödsdriften i Rydbergs författarskap. ”De lustmord som Rydberg utför på sina pojkar gör han helt och hållet av ideologisk övertygelse”⁶⁵, menar forskaren, varvid han anspelar på Rydbergs egen sexualitet som enligt Eman uttryckte sig i homosexuella passioner.⁶⁶ Eman ger även ett avsnitt i sin artikel ”Gossen Snövit” rubriken ”Det är roligt att dö”, där

⁶² Rydberg, ”Om människans föruttillvaro”, s. 389ff.

⁶³ Jfr German Ritz, ”Literatura w labiryncie pożądania. Homoseksualność a literatura polska”, i: förf:s *Nic w labiryncie pożądania*, Warszawa 2002, s. 52–63.

⁶⁴ Ibid., s. 59.

⁶⁵ Eman, ”Gossen Snövit”, s. 21.

⁶⁶ Jfr Greger Eman, ”Viktor Rydberg och erotiken. Argument och motargument under sextio år”, otr. uppsats i litteraturvetenskap, Literaturvetenskapliga institutionen, Stockholm 1985.

han konstaterar: "Det finns ingen författare i svensk historia, som i hängivenhet och raffinemang överträffas av Viktor Rydberg när det gäller att ta livet av sina litterära älskningsbarn".⁶⁷ I *Vapensmeden* är det Gunnar som dödas. Idealet blir dock snabbt återskapat. I ett av textens sista stycken dyker upp information om Gunnars och Dagnys son, Sten Gunnarsson, som framställs sovande i en vagga (s. 269). Historien upprepas och Gunnar byts ut mot Sten. Idealet fortlever. Efter Dagnys och Gunnars död lämnas barnet i Margits händer, och lite längre fram i texten meddelas det att barnet vistas i Gudmunds lantställe i Kortebo där läsaren får träffa det återupplivade samfundet åtföljt av en "barnskara" (s. 271).

I uppsatsen "*Singoalla* som historisk apokalyps" jämför Anna Lindén Slaterikets och Stora Kortebos livsvillkor och kommer fram till följande slutsats: "Om det finns ett utopiskt idealsamhälle i *Vapensmeden* är det nog snarare här i denna otvungna samvaro än i Slatte's besegrade rike".⁶⁸ Hedberg håller med om att Kortebo-skildringen innehåller ett slags förebild men samtidigt pekar han träffande på att det är en överdrift att kalla det för något samhällligt ideal. På grund av bristfällig redovisning är det, argumenterar han, rimligare att kalla bilderna från Kortebo för "ett ideal för privatlivet".⁶⁹ Karakteristiskt nog framställs det privata som en plats, där det inte finns något spår av sexuellt begär och där en "barnskara" får sin plats bland några vänskaprelationer.

BIBLIOGRAFI

- Bentzer, Tage, *Teologisk handbok. Litet lexikon till teologins historia*, Lund 1979
- Bibeln. Bibelkommissionens översättning*, Örebro 1999
- Borsche, Tilman, "Leib, Körper", i: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, red. Joachim Ritter & Karlfried Gründer, V, Stuttgart 1980
- Dover, Kenneth James, *Greek Homosexuality*, London 1978
- Dunham, Jeremy, Iain Hamilton Grant & Sean Watson, *Idealism. The History of a Philosophy*, Montreal 2011
- Eman, Greger, "Viktor Rydberg och erotik. Argument och motargument under sextio år", otr. uppsats i litteraturvetenskap, Literaturvetenskapliga institutionen, Stockholm 1985
- , "Gossen Snövit. Passioner och förpliktelser hos Viktor Rydberg", i: *Lambda Nordica*, 2/30 (1999)
- Foucault, Michel, *Historia seksualności*, II, 2:a uppl., Gdańsk 2010
- Haefner, Gerd, "Leib, Leiblichkeit. I. Philosophisch", i: *Lexikon für Theologie und Kirche*, red. Walter Kasper m.fl., VI, Freiburg 1997

⁶⁷ Eman, "Gossen Snövit", s. 21.

⁶⁸ A. Lindén, "Singoalla som historisk apokalyps", i: *Kulturhjärten. Viktor Rydbergs humanism*, red. B. Sjöberg, B. Svensson. Stockholm 2009, s. 118.

⁶⁹ Hedberg, s. 144.

- Hedberg, Andreas, *En strid för det som borde vara. Viktor Rydberg som moderniseringskritiker 1891–1895*, Uppsala 2012
- Hirschfeld, Magnus, *Vom Wesen der Liebe. Zugleich ein Beitrag zur Lösung der Frage der Bisexualität*, Leipzig 1906
- Holmqvist, Moa, "Könsväxlingar. Nedslag i svensk translitteraturhistoria 1800–1900: Lars Molin/Lasse-Maja, Aurora Ljungste/Claude Gerard", otr. licentiatavhandling, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala 2014
- Håkansson, Stig, *Traditionalismen i Viktor Rydbergs Vapensmeden*, Uppsala 1938, <http://vrsidor.se/PDFveritas/Hakanson.pdf> [tillgänglig: 31.05.2014]
- Kochanowski, Jacek, *Spektakl i wiedza. Perspektywa społecznej teorii queer*, Łódź 2009
- Kosofsky Sedgwick, Eve, *Epistemology of the Closet*, Berkeley etc., 2008
- von Krafft-Ebing, Richard, *Psychopathia Sexualis*, Stuttgart 1886
- Löwendahl, Gösta, *Vapensmedens Viktor Rydberg*, Lund 1954
- Nilsson, Albert, *Svensk romantik. Den platonska strömningen*, Lund 1916
- Platon, "Gästabudet", i: *Sokrates försvarstal, Kriton, Euthyfron, Laches, Den mindre Hippias, Gästabudet, Faidon, Gorgias*, i: förf:s *Skrifter*, I, Stockholm 2000
- , "Faidros", i: *Menon, Protagoras, Lysis, Charmides, Ion, Menexenos, Euthydemus, Faidros, Kratylos*, i: förf:s *Skrifter*, II, Stockholm 2001
- , *Fajdros*, övers. Władysław Witwicki, Kęty 2002
- Ritz, German, "Literatura w labiryncie pożądania. Homoseksualność a literatura polska", i: förf:s *Nić w labiryncie pożądania*, Warszawa 2002
- Rydberg, Viktor, *Filosofiska föreläsningar*, IV, Stockholm 1900ff
- , "Om nakenhet och klädsel", i: förf:s *Skrifter af Viktor Rydberg*, 6:e uppl. Stockholm 1907
- , "Den siste atenaren", i: förf:s *Skrifter*, 9:e uppl., Stockholm 1914
- , *Skrifter*, 13:e uppl., Stockholm 1925
- , *Vapensmeden. Hägringar från reformationstiden*, Stockholm 1935
- Schmitz, Hermann, *Kurze Einführung in die Neue Phänomenologie*, München 2009
- Sjöberg, Birthe, "De starka kvinnorna i Viktor Rydbergs romaner", i: *Veritas. Viktor Rydberg-sällskapetets tidning*, 23 (2007)
- Tomkins, Silvan, "Shame–Humiliation and Contempt–Disgust", i: *Shame and Its Sisters. A Silvan Tomkins Reader*, red. Eve Kosofsky Sedgwick, Adam Frank, Durham 2010